

ПРОБЛЕМА ТЕРОРИЗМУ В ІНДІЇ: ВИТОКИ ТА НАСЛІДКИ

П. М. Ігнат'єв

Переважає більшість терактів у світі відбувається на території країн Азії. «Терористичний пояс» простягається з Центральної Азії до півострова Індостан і далі на Близький Схід до Палестини та Іраку. Для країн півострова Індостан тероризм також є досить істотною загрозою національній безпеці. Так, на Шрі-Ланці з кінця 70-х років минулого століття веде терористичну діяльність радикальна організація «Тигри визволення Таміл Іламу», члени якої за кількістю здійснених терактів значно випереджають всесвітньовідомих палестинських смертників. У пакистанському місті Карачі, яке в Південній Азії ще називають «мегаполісом смерті», регулярно лунають вибухи біля мечетей та медресе, що спричинені міжконфесійним протистоянням сунітів та шиїтів; у Непалі ліворадикальні повстанці-маоїсти регулярно здійснюють диверсії проти урядових військ та поліцейських блокпостів поза межами долини Катманду. Але незаперечно першість за кількістю жертв, що загинули та були поранені внаслідок терактів, утримує Республіка Індія. *В статті ставиться завдання з'ясувати витоки тероризму, географію терористичних актів на території Індії та їхні наслідки, контртерористичні заходи індійського уряду, простежити вплив терактів на міждержавні відносини Індії з Пакистаном.*

В Індії проблема тероризму широко висвітлена в науковій та публіцистичній літературі. Серед найвідоміших публікацій з цієї тематики слід відзначити роботи експертів з питань забезпечення національної безпеки Брахми Челлани, Раджпала Буданії та Раджи С. Мохана. Серед американських авторів варто згадати Стівена Коєна, старшого наукового співробітника Брукінзького інституту, що вивчав діяльність терористичних угруповань на теренах Південної Азії.

Ця тема важлива і для українських науковців, зважаючи на низку чинників. На особливий інтерес заслуговує вивчення досвіду в боротьбі з тероризмом такого ключового члена міжнародної антитерористичної коаліції,

як Республіка Індія. Зокрема, увагу привертає індійське законодавство у цій специфічній сфері національної безпеки та особливості індійсько-пакистанських відносин, які періодично загострюються внаслідок терактів на території Індії. Розуміння специфіки Південної Азії необхідне під час вироблення державної позиції України щодо країн регіону. Також Україна може використати досвід співпраці Індії з третіми країнами в антитерористичній галузі за подібного співробітництва з зазначеними країнами.

Терористичній діяльності підривних угруповань на території Індії сприяє низка чинників і внутрішнього, і міжнародного характеру. Варто розглянути найголовніші з них.

Простота нелегального проникнення в Індію та можливість переховування в сусідніх з нею країнах після здійснення терактів. Індія має великий погано укріплений кордон з Бангладеш та «прозору» лінію державного кордону з Непалом, яку активно використовують терористи для проникнення з нестабільного гірського королівства до Індії. Однією з найбільш проблем у відносинах з Бангладеш є «тіньова» торгівля та масовий перехід бангладеських нелегалів у східні штати Індії в сезон мусонних дощів. Ці шляхи трафікінгу людей також активно використовують терористи. Можливість легкого переїзду терористів до сусідніх з Індією країн після здійснення терактів сприяє їхній

Ігнат'єв Павло Миколайович — кандидат політичних наук, доцент кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин

безкарності. Терористичні табори існують у пакистанській частині Кашміру, на території Бутану та Бангладеш. Політична еліта цих країн із різних міркувань (Бутан до 2003 року не наважувався витіснити терористів зі своєї території, побоюючись дестабілізації ситуації в країні та неспроможнос-

ті маленької армії, що тривалий час не мала бойового досвіду вести бойові дії проти добре озброєних бойовиків. Пакистан і Бангладеш відкрито сповідують антиіндійську політику і не мають наміру боротися з інфраструктурою терору на своїй території) закриває очі на їхню діяльність, використовуючи, в ряді випадків, терористичні анклави як «козирну карту» в переговорному процесі з Індією [1].

Особливо помітна присутність терористичної інфраструктури в Пакистані. Відомо, що лідери терористичних угруповань не тільки відкрито живуть у цій країні, а й погрожують здійснювати акти насилля щодо індійських державних діячів та інституцій з її території. Вони також роблять заяви в пакистанській пресі про акти терору, які вчинили пов'язані з ними групи. Показовою ілюстрацією є цілком відкрита діяльність у Пакистані організації «Лашкар-е-Таїбі» («Армії чистих») — найнебезпечнішої терористичної організації, на яку припадає 80 відсотків терактів, здійснених в Індії. Агітатори ЛІТ активно рекрутують нових членів до таборів афганських біженців у Пешаварі, серед безробітної молоді в Лахорі та Карачі, організовують мітинги та збирають гроші на справу джихаду. По всьому Пакистану поширюють листівки ЛІТ із закликами взяти участь у збройній боротьбі, а після п'ятничних молитв її активісти роздають віруючим ознайомлювальні матеріали щодо діяльності цієї організації. В пакистанській частині Кашміру ЛІТ діє практично без обмежень [2].

Значне перенаселення індійських міст та недостатній рівень захисту їх фізичної інфраструктури сприяють анонімності терористів та великій кількості жертв серед мирного населення. За даними індійського перепису населення, 2001 р. у містах мешкало 234 млн індійців, 89 млн з яких жили за межею бідності. Особливо великий тиск на інфраструктуру урбанізованих центрів спостерігається на півдні, де розташовані три мега-міста (мега-містом в Індії вважають міську агломерацію, що має понад 5 млн жителів) із семи (Мумбаї, Колката, Ченнаї), та на півночі в районі столичного округу Делі. В Делі мешкає 12,8 млн осіб, у Колкаті — 13,2 млн, а в Мумбаї — 17 млн [3]. Хоча в країні й досі переважає сільське населення, демографічний вибух створює необхідні передумови для бурхливого неконтрольованого розростання міст, де третина поселень є халупними і неконтрольованими будь-якими силовими структурами чи муніципальними органами, що створює необхідні умови для процвітання криміналітету і утруднює пошуки терористів після здійснення терактів.

Наявність індійських штатів з сепаратистськими тенденціями, де з тієї чи іншої причини не вдалося налагодити ефективне державне управління та створити належні можливості для працевлаштування населення. Ці штати зазвичай мають кілька спільних рис. По-перше, їх характеризуює прикордонне розташування, що сприяє контрабандним потокам і легкому перетинанню кордонів нелегалами. По-друге, їхнє населення відмінне від індусів, що є домінуючою групою в країні. Зокрема, це Джамму і Кашмір, Маїпур, Ассам, Тріпура, де ще меншою мірою сюди може бути віднесений і Пенджаб. Нарешті складна гориста місцевість, географічна ізоляваність від решти території Індії, яка тільки посилюється в осінньо-зимовий сезон, відмінні від індійської більшості ідентичність та вірування, низький рівень життя місцевого населення й поширене безробіття підживлюють рухи опору в цих регіонах [4].

Теракти безумовно викликані бажанням тих, хто їх вчиняє, повернути до себе увагу. Тероризм у штатах, де помітні сепаратистські тенденції, спричинено релігійними, економічними та політичними причинами. Конфлікт у штаті Джамму і Кашмір є суто релігійно-політичним, тому кількість жертв тут найвища, а протистояння в північно-східних штатах Індії має здебільшого економічне підґрунтя. Цікаво, що теракти в північно-східних штатах переважно локалізовані ними, а бойовики з штату Джамму і Кашмір тероризують населення на всій території Індії. В цьому контексті варто відзначити таку рису, як **наявність в Індії так званої п'ятої колони**, тобто прошарків населення, що можуть бути з легкістю завербовані терористами, зокрема ортодоксальних сикхів та представників 120-мільйонної мусульманської меншини, яка має другорядний статус у суспільстві та страждає через комуналістські тертя з індусами. Мусульмани живуть практично в усіх мега-містах Індії, але особливо багато їх у Колкаті та Мумбаї [5]. Окремі представники цієї меншини нерідко працюють у нафтовидобувних монархіях Перської затоки, де їх індокринують, прививаючи цінності «чистого» ісламу. Вторгнення військ Саддама Хусейна до Кувейту 1990 року в підсумку викликало масову депортацію єменців, палестинців і ліванців та запрошення на їхнє місце більш надійних мусульман з Індії та Пакистану. Фактично з того часу індійські мусульмани регулярно працюють у країнах затоки.

Насиченість півострова Індостан вогнепальною зброєю та вибуховими речовинами внаслідок громадянської війни в Афганістані та перетворення Пакистану на ключову «прифронтну» країну в стримуванні СРСР у пе-

ріод з 1979 по 1989 роки сприяло притоку до цієї країни стрілецької американської зброї та вибухівки для проведення терактів проти обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Діяльність пакистанських спецслужб, які здобули необхідний досвід ведення підіривних дій в Афганістані, також підтримує державна влада країни, яка вбачає в ній спосіб дестабілізації ситуації в Індії. Безпосередніми виконавцями багатьох терактів стали ветерани війни в Афганістані, які надавали послуги з підготовки бойовиків в Афганістані та «Азад Кашмірі» [6].

Появі фундаменталістських тенденцій у політичному житті Пакистану та Бангладеш, впливу низки ісламістських партій на суспільно-політичні процеси в цих країнах сприяла невідконтрольність частин території країн центральній владі, створення альтернативних органів управління бойовиками. Зокрема, Північно-Західну прикордонну провінцію та Белуджистан слабо контролює центральна влада Пакистану, там процвітає культура мадрас та виготовлення зброї, діють підпільні збройні бази, активно культивуються опійні культури, переходять члени «Аль-Каїди» та, можливо, сам Усама бін Ладен. Північний та західний Непал фактично перебуває під контролем повстанців-маоїстів, так само, як і Джафнійський півострів Шрі-Ланки контролюють «Тигри визволення Таміл Іламу». В результаті в Південній Азії виникли цілі анклавні нелегальної діяльності, якими активно послуговуються терористи [7].

Приплив фінансових ресурсів для підтримки «джихаду». Свого часу сикхський тероризм підживлювався допомогою з боку сикхської діаспори в Канаді, США та країнах Західної Європи. Нині терористичні організації, що оперують у штаті Джамму і Кашмір, накопичують кошти шляхом відрахувань від наркотрафікінгу з Афганістану, а, згідно з твердженням індійських експертів, гроші їм також переказують певні бізнес-структури з Пакистану, Саудівської Аравії та інших нафтовидобувних монархій Перської затоки. Терористи, що діють у північно-східних штатах Індії, займаються контрабандою товарів, отримують кошти від викрадення людей та пограбування банків [8].

Теракти в Індії є порівняно новим явищем, але враховуючи їх кількість, можна говорити про їхній сталий характер. У період з 1980 по 1990 роки значну активність виявляли терористи в Пенджабі. Цей штат збагатився внаслідок «Зеленої революції», що дало підстави місцевим мешканцям дійти висновку, що «один Пенджаб годує всю Індію», а трудові мігранти-індуси відбирають роботу в сикхсь-

ких фермерів. Рух за незалежність Пенджабу (створення держави сикхів Халістану) супроводжувався сотнями терактів. В самому Пенджабі вони вказували на пакистанський слід, оскільки офіційний Ісламабад після програної війни 1971 року мав намір перейти до допомоги місцевим партизанським рухам, щоб помститися за найбільшу в своїй історії поразку. Один із перших масштабних терактів мав місце влітку 1985 року, коли Боїнг 747 авіакомпанії «Ейр Індія» рейсу № 182 вибухнув над Атлантичним океаном, принісши 329 жертв — найбільшу кількість в історії Індії під час авіакатастрофи. В 80-ті роки минулого століття сикхські бойовики переважно здійснювали замах на військових, причетних до операції «Голуба зірка», та на державних чиновників. Найвідомішим терактом сикхів стало вбивство Індіри Ганді 1984 року її особистими охоронцями [9]. Нині вияви сикхського сепаратизму стали менш помітними завдяки військовим та економічним заходам уряду Індії. Зокрема, штат Пенджаб є незаперечним лідером в Індійській федерації за субсидуванням фермерів, а представник сикхів Манмохан Сінгх став прем'єр-міністром Індії. До того ж, у Пенджабі постійно перебуває великий контингент індійських військ, а рівнинний характер його території унеможливорює ефективну партизанську війну.

Складніша ситуація з терористами, що діють з пакистанської частини Кашміру та в індійському штаті Джамму і Кашмір. У них немає одного координуючого центру, вони мають відмінні цілі й схильні до самогубчих терактів, до яких зазвичай не вдаються інші терористичні організації. Теракти в Кашмірській долині, оточеній з усіх боків горами й населеною мусульманами, значно важче попередити та розслідувати, ніж у Пенджабі. В Індії підкреслюють також, що Пакистан безпосередньо причетний до діяльності цих організацій. Індійські експерти з національної безпеки неодноразово стверджували, що пакистанські дипломатичні представництва в Непалі та Бангладеш видають терористам подробиці документи та фальшиві індійські рупії, вогнепальну зброю та агітаційні листівки. Для того щоб підготовлені в таборах терористи проникали на територію Індії, пакистанські прикордонники нібито розпочинають артилерійські перестрілки з індійськими військами, даючи терористам необхідний час для інфільтрації [10].

Ідеологічні цілі терористичних організацій різні, але всі вони зводяться переважно до ісламізації територій, де вчиняють теракти. Одні вимагають встановлення законів шаріату в мусульманських штатах Індії, інші авто-

номії територій, що заселені мусульманами та мають мусульманські культурні цінності, треті висувають вимоги незалежності чи приєднання до Пакистану, нарешті є такі, що закликають до створення серед найбільшої в Індії мусульманської меншини ісламського халіфату. Ідея про появу подібного утворення була особливо популярна серед фундаменталістів після розпаду СРСР, коли в їхньому середовищі виникало враження, що пострадянські республіки Центральної Азії з їхніми крихкими політичними системами й відсутністю демократичних традицій з легкістю потраплять під вплив радикального ісламу. Важливою метою терактів є висвітлення самої кашмірської проблеми та засвідчення того факту, що індійська держава не може забезпечити «основоположні права та безпеку мусульман, що проживають на її території» [11].

Теракти кашмірських терористичних організацій вражають своєю інтенсивністю. Внаслідок дрібних нападів на військові об'єкти та «м'які» цивільні цілі на території штату Джамму і Кашмір загинуло в період з 1989 по 2000 роки 26266 осіб, а з 2001 по 2004 — ще 11789. З одного тільки Кашміру виїхало 350 тисяч індусів [12]. Кілька терактів набули загальноіндійського розголосу. Так, 31 грудня 1999 року терористи захопили індійський авіалайнер у Катманду та наказали його екіпажу летіти до Кандагара, штаб-квартири радикального руху «Талібан». Через це індійська сторона була змушена йти на переговори зі злочинцями й звільнила з в'язниці кількох відомих активістів терористичних угруповань [13].

13 грудня 2001 р. добре озброєні бойовики вчинили напад на будівлю індійського федерального парламенту в самому центрі Делі саме тоді, коли там перебувало понад 200 законодавців та кілька міністрів коаліційного уряду Індії. П'ятеро терористів вели бій із загонами безпеки впродовж 45 хвилин, у результаті чого загинуло 12 осіб. Тільки завдяки щасливій випадковості вони не встигли потрапити всередину будівлі. Згодом, виступаючи в парламенті, міністр внутрішніх справ Індії Лал Крішна Адвані звинуватив у теракті два сепаратистських кашмірських угруповання — «Драїш Мохаммед» та «Лашкар-е-Таїбу», які нібито діяли за підтримки пакистанської міжвідомчої служби розвідки [14].

З 1997 року в Делі мали місце 26 терактів, унаслідок яких загинуло 92 людини та понад 600 отримало поранення. Цілями терористів стали місця великого скупчення цивільного населення. Як приклад, можна назвати тер-

акт 7 березня 2006 року, коли пролунали вибухи в священному місті Варанасі біля храмового комплексу бога мавп Ханумана та на залізничній станції. Ці вибухи повинні були завдати максимальної шкоди, оскільки детонація відбулася в розпал релігійного свята, коли біля храмів зібралися тисячі релігійних паломників. Нагадаємо, що Варанасі, яке лежить на березі Гангу, є найсвятішим містом для всіх індусів, тому самі по собі теракти в ньому повинні були сколихнути націю, спровокувавши комуналістські тертя між індусами та мусульманами [15].

Починаючи з 1993 р., основні цілі атак терористів були сконцентровані на найбільшому місті країни та головному комерційному центрі Мумбаї. У вибухах, що відбулися у цьому мегаполісі, є певна послідовність. Мета таких терактів зрозуміла: хоча Мумбаї — це не вся Індія, але відсутність безпеки в найбільшому індійському мегаполісі та морських воротах країни дає потенційним інвесторам негативне уявлення про загальний стан захищеності індійської інфраструктури від нападів ззовні. Мумбаї — це також основний фінансовий центр Індії, поряд з яким розташована вільна економічна зона, біржа й центр індійської офшорної нафтової промисловості [16].

Найдіозніший теракт трапився в Мумбаї 2006 р. на залізничному транспорті. Приміські поїзди в Мумбаї належать до категорії найпожвавленіших у світі, оскільки вони перевозять 6 млн осіб на день. Унаслідок серії добре скоординованих вибухів загинуло 200, а було поранено понад 700 чоловік. 1 жовтня 2006 року з'явилась інформація про те, що в теракті взяло участь 11 пакистанців, а саму операцію організувало терористичне угруповання «Лашкар-е-Таїби» [17].

Штати північного заходу мають давні традиції сепаратизму. Деколонізація Британської Індії завдала по них дошкульного удару, оскільки вщент зруйнувала систему комунікацій, що пов'язували їх з провінцією Бенгалія. Внаслідок цього було порушено зв'язок штатів, заселених монголоїдним населенням з переважно християнськими віруваннями з центральною частиною Індії. Новостворені федеральні одиниці виявилися затиснутими сусідніми з Індією країнами і відокремленими від центральної частини Індії вузькою смугою землі. Залізнична гілка через штат Західну Бенгалію дуже довга, а авіаційний транспорт не тільки дорогий, а ще й ненадійний з огляду на наявні в регіоні кліматичні умови. Негативні наслідки цього очевидні — споживчі товари тут значно дорожчі, ніж на території Індії, процвітає безробіття, довжина міжнародних кордонів регіону провокує контрабан-

дні потоки, а через пористі кордони сюди потрапляють нелегали з М'янми і Бангладеш. Регіон має всі умови для ведення партизанських бойових дій та здійснення терактів — вузькі дороги, гористу місцевість, вкриту густими лісовими масивами. Теракти здійснює велика кількість організацій, тільки в Ассамі їх налічується 25, тому дуже важко знайти виконавців [18]. В цьому випадку постійні акти саботажу за допомогою підкладання вибухівки покликані привернути увагу офіційного Делі до хронічних економічних проблем регіону, змусити його вживати адекватні заходи з охорони лінії кордонів з Бангладеш.

Теракти мають численні негативні наслідки. Вони:

— створюють загрозу національній згоді та єдності в Індії. Комуналістське насилля, поява нових напіввійськових формувань войовничої хіндутви, зростання почуття ненависті до мусульман з боку індусів, масові заворушення в урбанізованих центрах змішаного помешкання обох спільнот;

— призводять до дестабілізації індійської держави, показують її неспроможність боротися з терористичними актами навіть у найбільших містах, спричиняють хаос у місцевих органах влади, що стають фактично заручниками терористів;

— завдають значних економічних збитків і безпосередньо, і опосередковано. Крім паралізування економічної активності в регіонах з помітними сепаратистськими тенденціями та переміщення хіндімовного населення за їхні межі, відбувається зменшення туристичних потоків до Індії, про що засвідчили десятки тисяч відмов на бронювання отелів після терактів в Делі та Варанасі. Можливий також відплив інвесторів, яких можуть налякати теракти проти індійської інфраструктури та IT-індустрії.

Можновладці в Делі погоджуються, що розв'язання більшості сепаратистських проблем полягає в економічному розвитку регіонів, але нині країна не має достатніх ресурсів для цього, оскільки вона ніяк не може подолати наслідки демографічного вибуху, санкціонованого релігією відставання мусульман та представників нижчих каст. Безпосередня боротьба Індії з терористами спирається на низку заходів контртерористичного характеру, які включають 4 важливих компоненти. Це попередження терактів за допомогою розвідувальних даних, забезпечення належного рівня безпеки фізичної інфраструктури та захищеності населення у великих населених пунктах, який дає змогу мінімізувати втрати від терактів; налагодження ефективної ді-

яльності силових структур із розслідування злочинів та покарання терористів. Дуже важливо обмежити вплив ісламських фундаменталістів на мусульманське населення Індії шляхом роз'яснювальної роботи серед представників цієї релігійної меншини і за допомогою спеціального законодавства [19].

У цьому контексті слід звернути увагу на низку антитерористичних законодавчих актів, зокрема на Закон про зони, вражені терористичною діяльністю, який було розроблено безпосередньо під заворушення в штаті Пенджаб 1984 року. Цей акт передбачав, що центральний уряд може оголосити частину штату терористичною зоною, що призвело до створення на його території спеціальних військових трибуналів для розгляду справ терористів і надання армії та поліції надзвичайних повноважень у боротьбі з ними, зокрема права стріляти без попередження та затримувати підозрюваних без санкції прокурора на тривалий час [20].

Головний закон, що регулює порядок боротьби з виявами тероризму, було прийнято 2002 р. під назвою Акт запобігання тероризму. Юрисдикція його поширюється на всю територію Індії. Згідно з його положеннями, за вчинення терактів, що спричинили смерть громадян країни, передбачалася вища міра покарання або пожиттєве ув'язнення, а за здійснення терактів, що не призвели до жертв серед мирного населення — різні терміни ув'язнення — від п'яти років до пожиттєвого. Члени терористичних угруповань також могли бути засуджені до пожиттєвого ув'язнення. Закон передбачав, що людину, у якої було виявлено бомби, вибухову суміш та амуніцію до зброї, відразу звинувачували у теракті без будь-якого подальшого розслідування. Встановлювалася відповідальність за такі дії, як агітація до вступу в терористичну організацію та збирання пожертв на її діяльність. Дію закону було тимчасово призупинено 2004 р., оскільки дійшли висновку, що занадто великі права силових відомств негативним чином позначаються на індійській демократії, але це не означає, що він не може набрати чинності знову [21].

В північно-східних штатах та в Джамму і Кашмірі індійські війська й поліція опираються на підтримку деяких місцевих жителів, які раніше були членами терористичних формувань, але відмовилися від збройної боротьби. Індійські спецпідзрозділи проходили підготовку в Ізраїлі, де їх навчали веденню бойових дій в умовах міста, в США та Ізраїлі було придбано спецзасоби для боротьби з тероризмом, зокрема теплові датчики руху, прилади дистанційного спостереження, ізра-

ільські штурмові гвинтівки нового покоління «Тавор-21» та снайперські гвинтівки «Галіл», металошукачі та спеціальні броньовані урни, які витримують потужні вибухи. Ізраїль зобов'язався підготувати і повністю екіпірувати 3000 солдатів індійського спецназу [22].

На державному рівні робиться багато для контролю за населенням та моніторингу його переміщень. Незабаром розпочнуться пошуки всіх нелегалів всередині Індії. Для цього планується випустити спеціальні ідентифікаційні картки, що міститимуть у собі найголовніші дані про їхніх власників, які отримають громадянство країни спочатку в прикордонних районах 13 штатів (у рамках експериментального проекту), а згодом й усі інші на території країни. Вважається, що подібний проект виявиться досить вдалим для контролю за переміщенням населення та зробить неефективною підробку документів терористами. Зокрема, на картки запишуть інформацію про місце проживання, сімейний статус, медичну картку, податковий та сімейний стан. Вартість однієї картки коливається від 5 до 30 доларів США, залежно від платоспроможності населення [23].

Передбачається посилення охорони кордону з Непалом, повне загородження лінії кордону з Бангладеш та Пакистаном. Індія тисне на Бангладеш з тим, щоб політична еліта цієї країни знищила терористичні табори на своїй території або самостійно, або спільно з індійськими військовими контингентами, дислокованими у прикордонній зоні. Як приклад подібного співробітництва офіційний Делі наводить операцію «Зачистити все», яку на території Бутану спільно провели індійські та бутанські війська 2003 р. проти бойовиків з північно-східних штатів Індії, що переховувалися в південному Бутані [24].

Сепаратисти обрали своєю базою Бутан ще 1991 р., зважаючи на кілька важливих чинників. По-перше, гірське королівство має велику площу лісових масивів, по-друге, має суто декоративну армію, чисельність якої ледве налічує 6 тисяч осіб. Бутан понад 12 років був змушений терпіти присутність терористичних таборів на своїй території, водночас визнаючи, що така проблема таки існує. Згідно з заявами офіційного Тхімпху, на території країни перебувало 3 тисячі терористів, які розміщалися в 30 укріплених таборах. Тільки допомога індійської армії дала змогу бутанським військам витіснити терористів з Південного Бутану. Король країни Ванчгук, погодившись на операцію «Зачистити все», створив прецедент для всієї Південної Азії, і тепер Індія вимагає проведення подібної операції від Бангладеш [25].

Але навіть якщо Індія зможе змусити Бангладеш до подібних дій, у неї все одно немає ефективного способу впливу на мілітаризований Пакистан, озброєний ядерними боеголовками. У Делі усвідомлюють, що необхідно на міжнародному рівні ізолювати Ісламабад, зробити його незацікавленою стороною в справі фінансування терактів, але також там визнають, що зробити це нереально з огляду на існуюче співробітництво Пакистану та США в боротьбі з «Аль-Каїдою». В Індії тривалий час ведуться дебати, яким чином діяти проти Пакистану, щоб змусити його відмовитися від фінансування тероризму. Пропонують різні варіанти дій. Це й бомбардування таборів терористів у пакистанській частині Кашміру, і переслідування терористів на пакистанській території «гарячими слідами», й розірвання дипломатичних відносин з Пакистаном та спроби досягти його ізоляції хоча б у південноазійському регіоні. При цьому Індія може переглянути проекти з третіми країнами, які підтримуватимуть тісні відносини з Пакистаном. Важливе значення країна вбачає в підписанні договорів про екстрадицію з країнами Південної Азії та Перської затоки, адже саме там переховується найбільша кількість бойовиків.

Дипломатичний наступ на тероризм індійська сторона проводить переважно на двосторонньому рівні. В деклараціях та заявах, оприлюднених під час самітів індійських посадовців з їхніми колегами з Російської Федерації, США, Великої Британії, КНР, Ірану та низки інших країн, засуджувалися вияви тероризму та країни, які його активно підтримують. Поряд з США Індія є одним із головних ініціаторів антитерористичних резолюцій у рамках ООН та Південноазійської асоціації регіонального співробітництва.

Висновки. Тероризму на території Індії сприяють такі чинники, як велика площа території та довжина кордонів, неоднорідність населення, значні релігійні суперечності між різними його верствами, легка доступність зброї та вибухівки в сусідніх з Індією країнах, відсутність політичної волі та бажання серед еліт цих країн боротися з тероризмом. Найбільшу активність терористичні угруповання виявляють у штаті Джамму і Кашмір та в північно-східних федеральних одиницях, чому сприяє їхнє відособлене розташування і вихід до державних кордонів. Індія проводить боротьбу з терористами шляхом посилення контролю за переміщенням населення та укріплення лінії міждержавного кордону, запровадження антитерористичного законодавства та проведення антитерористичних компаній на міжнародній арені. Нині офіційний Делі не може ефективно тиснути на сусідні країни Півден-

ної Азії в питанні боротьби з тероризмом, бо побоюється втратити партнерів з економічної інтеграції півострова, що розвивається дуже повільними темпами. Не вироблено і лінії поведінки щодо Пакистану, який Індія підозрює в причетності до терактів, оскільки силовий сценарій розвитку подій може не спрацювати, а мирних важелів впливу на політичну еліту цієї країни Індія запропонувати не може.

Джерела

1. *Mahan C. Raja*. Crossing the Rubicon. The shaping of India's new foreign policy. — New Delhi: Penguin books, 2005. — P. 127—128.
2. *Kshitij Prabha*. Terror enterprise: Organization, infrastructure and resources// Strategic analysis. — 2001. — Vol. 25. — Number 9.
3. *Mohan M. Mathews*. India facts and figures. — New Delhi: Sterling publishers private limited, 2001. — P. 18.
4. *Баранов С.А.* Сепаратизм в Індії. — М.: Інститут востокознавства РАН, 2003.
5. *Индия: страна и ее регионы*. Под ред. Е.Ю.Ваниной. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — С. 56.
6. *Brahma Chellaney*. Fighting terrorism in Southern Asia: The lessons of history// International security. — 2002. — Volume 26. — Number 3.
7. *K. Warikoo*. Islamism extremism: Challenge to security in South Asia//Strategic analysis. — 2006. — Volume 30. — Number 1.
8. *Gurmeet Kanval*. Proxy war in Kashmir: Jihad or state-sponsored terrorism?//Strategic analysis. ? 1999. — Vol. 23. — Number 1.
9. *India revisits Sikh terror*//Asia times. — 2005. — June 10.
10. *Sumita Kumar*. Pakistan's Jehadi apparatus: Goals and Methods//Strategic analysis. — 2001. — Volume 14. — Number 12.
11. *Brahma Chellaney*.

12. *Incidence of terrorist acts in India*. SATP Internet portal. [<http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/index.html>].
13. *After the hijacking*//The South Asia monitor. — 2000. — February 1.
14. *Terrorist attack on the Parliament of India*. Press-release from internet-site Indian Embassy. [http://www.indianembassy.org/new/parliament_dec_13_01_htm].
15. *Terror strikes Varanasi*//Hindustan times.—2006. — March 7.
16. *Raman*. Mumbai blasts. Target — the Indian economy// Asia times.— 2003.— August 28.
17. *Mumbai attacks: a new spiral of violence*// Asia times. — 2006. — July 13.
18. *Kinesh Kotwal*. Instability parameters in Northeastern India//Strategic analysis. — 2000. — Volume 24. — Number 1.
19. *N.S.Jamwal*. Counter terrorism strategy//Strategic analysis. — 2003. — Volume 27. — Number 1.
20. *Terrorists affected areas act 1984*. SATP internet portal. [<http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/document/actandordinances/terroristaaffectedact.htm>].
21. *The prevention of terrorism act 2002*. SATP internet portal. [<http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/document/actandordinances/POTA.htm>].
22. *India waits for Sharon with defense list*//Rediff news. — 2003. — September 05.
23. *Balbir K Punj*. Citizenship on the cards. Internet portal Indiafirstfoundation. [www.indiafirstfoundation.org/ARCHIVES/articles/arc_bkp/2003/september1203].
24. *Bhutan army sees action at last*//Asia times. — 2003. — December 19.
25. *Wasbir Hussain*. Insurgency in India's Northeast cross-border links and strategic alliances. SATP internet portal. [<http://www.satp.org/satporgtp/publication/fault-lines/volume17/wasbir.htm>].